

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

© 2016 АСТАПОВА Г. В., АБАЗІНА О. А.

УДК 658.26

Астапова Г. В., Абазіна О. А. Механізм забезпечення енергоефективності діяльності промислових підприємств: теоретичний аспект

У статті на основі аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних науковців розроблено авторський теоретико-методичний підхід до формування ефективного механізму забезпечення енергоефективності діяльності промислових авіаційних підприємств. Відокремлено два підходи до визначення економічної сутності поняття «механізм» – генетичний та евристичний. У межах вказаних підходів різними економістами визначаються поняття економічного, організаційно-економічного, господарського, фінансового механізмів тощо. Об'єктами дії механізмів виступають економічні процеси та явища і держава, регіон, галузь, підприємство, інший господарчий суб'єкт. Отже, дослідження стосуються вже відомих об'єктів, до числа котрих віднесено й забезпечення енергоефективності. За результатами дослідження авторами сформовано поняття механізму забезпечення енергоефективності підприємств, під яким розуміють інтегровану сукупність методичних, інструментарних та інституційних умов досягнення енергетичної безпеки підприємств.

Ключові слова: механізм, енергоефективність, промислове підприємство, ефективність, енергобаланс, аудит.

Рис.: 1. Табл.: 2. Формул.: 1. Бібл.: 8.

Астапова Галина Вікторівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, обліку та аудиту, Національний авіаційний університет (пр. Космонавта Комарова, 1, Київ, 03058, Україна)

Абазіна Оксана Андріївна – аспірантка Національного авіаційного університету (пр. Космонавта Комарова, 1, Київ, 03058, Україна)

E-mail: abazina@ukr.net

УДК 658.26

UDC 658.26

Астапова Г. В., Абазіна О. А. Механизм обеспечения энергоэффективности деятельности промышленных предприятий: теоретический аспект

На основе анализа работ отечественных и зарубежных ученых авторами разработан теоретико-методический подход к формированию эффективного механизма обеспечения энергоэффективности деятельности промышленных авиационных предприятий. Выделены два подхода к определению экономической сущности понятия «механизм» – генетический и эвристический. В пределах указанных подходов различными экономистами определяются понятия экономического, организационно-экономического, хозяйственного, финансового механизмов и т. п. Объектами действия механизмов выступают экономические процессы и явления, государство, регион, отрасль, предприятие, другой хозяйственный субъект. Итак, исследования касаются уже известных объектов, к числу которых относятся и обеспечение энергоэффективности. По результатам исследования авторами сформировано понятие механизма обеспечения энергоэффективности предприятий, под которым понимают интегрированную совокупность методических, инструментальных и институциональных условий достижения энергетической безопасности предприятий.

Ключевые слова: механизм, энергоэффективность, промышленное предприятие, эффективность, энергобаланс, аудит.

Рис.: 1. Табл.: 2. Формул.: 1. Библ.: 8.

Астапова Галина Викторовна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры финансов, учета и аудита, Национальный авиационный университет (пр. Космонавта Комарова, 1, Киев, 03058, Украина)

Абазіна Оксана Андреевна – аспирантка Национального авиационного университета (пр. Космонавта Комарова, 1, Киев, 03058, Украина)

E-mail: abazina@ukr.net

Astapova G. V., Abazina O. A. The Mechanism for Ensuring the Energy Efficiency of Industrial Enterprises: Theoretical Aspect

On the basis of analyzing works by domestic and foreign scientists, the authors developed a theoretic-methodical approach to forming an effective mechanism for ensuring energy efficiency of activity of the industrial aviation enterprises. Two approaches to defining the economic substance of the notion of «mechanism» have been allocated – genetic and heuristic. Within the terms of these approaches, various economists would define the notion of economic, organizational-economic, commercial, financial etc. mechanisms. The objects of function of the mechanisms are economic processes and phenomena along with the State, region, industry sector, enterprise, other economic entity. Thus, studies relate the already known objects, one of which is the provision of energy efficiency. On results of the studies, the authors have formed the notion of the mechanism for ensuring energy efficiency of enterprises, which is used to refer to an integrated totality of methodical, instrumental and institutional conditions to achieve energy security of enterprises.

Keywords: mechanism, energy efficiency, industrial enterprise, efficiency, energy balance, audit

Fig.: 1. Tabl.: 2. Formulae: 1. Bibli.: 8.

Astapova Galina V. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Finance, Accounting and Auditing, National Aviation University (1 Kosmonavta Komarova Ave., Kyiv, 03058, Ukraine)

Abazina Oksana A. – Postgraduate Student, National Aviation University (1 Kosmonavta Komarova Ave., Kyiv, 03058, Ukraine)

E-mail: abazina@ukr.net

Українах, що розвиваються, тенденція до зростання енергоємних виробництв створює передумови для більшої енергетичної ефективності через застосування нових високоєфективних технологій на виробництвах. Потенціал енергоефективності виявляється тим, що, по-перше, субсидовані або занижені ціни на паливно-енергетичні ресурси (ПЕР) у зазначених країнах не формують достатніх цінових сигналів для енергоефективності, а при подальшій лібералізації

енергетичних ринків таких країн зростання цін виявить потенціал енергоефективності.

По-друге, через нерозвиненість інституційних умов ринків енергоефективних технологій і послуг багато технологій покращення енергоефективності не є широкодоступними.

Метою статті є формування ефективного механізму забезпечення енергоефективності діяльності промислових авіаційних підприємств.

Питанням забезпечення енергоефективності діяльності підприємств займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: Г. Астапова [1], Л. Гаєв, Ю. Ключев [2], В. Прохорова [3], Р. Севастьянов [4], Ю. Синяк [5], О. Суходола [6], О. Тридід [7], С. Туренко [8] та ін.

Вартість використання альтернативних джерел енергії в промислових масштабах все ще дуже висока. Тому сучасне зростання електроспоживання задовольняється в основному за рахунок видобувних видів палива (нафти, природного газу, вугілля). За рахунок природного видобувного палива (речовин, що при спалюванні виділяють значну кількість теплоти) одержують до 80% усієї споживаної енергії. Природне паливо умовно підрозділяється на енергетичне, технологічне і комплексне.

Діяльність із забезпечення енергоефективності має своє правове забезпечення. Аналіз енергоефективності проводиться на основі дослідження можливих варіантів економії енергії за рахунок заміни існуючих технологій та оцінок обсягів впровадження різних енергозберігаючих заходів та їх економічності.

У роботі Ю. Ключева [2] проведено аналіз показників і сформованих на їх основі методів оцінки енергоефективності техніки, який дозволив зробити висновок про недостатній комплексний підхід до розв'язання даної задачі. Доказом цього служить слабка теоретична розробка показників оцінки енергоефективності та їх взаємозв'язку при формуванні систем класифікації показників, неоднозначність точок зору по відношенню до превалюючого показника оцінки «енергоємність» до масивів технічних, технологічних або економічних показників, оцінка енергоекономності установок тільки на окремих стадіях життєвого циклу продукції.

Беручи за основу методологічну концепцію єдності для техніки як продукту живої та матеріалізованої праці, вартості та споживчої вартості, Ю. Ключев під ефективністю споживання технікою конкретного ресурсу (матеріального, енергетичного і т. ін.) пропонує розуміти відношення величини повних витрат ресурсу та величини результату, який отриманий при реалізації технікою певної загальної потреби. У відповідності до даної концепції розроблена й обґрунтована система показників комплексної оцінки енергоефективності техніки. Результуючим показником комплексної оцінки є показник «повна енергоємність» який розраховується за формулою 1 [2]:

$$EC_n = \frac{\sum_{n=1}^n (E_{np} + E_k)}{O_{nm}}, \quad (1)$$

де $n=1, 2, 3, 4$ – індекси стадій життєвого циклу техніки; $(E_{np} + E_k)$ – прямі та непрямі енергозатрати, спожиті на проектній, підготовчій, попередньо експлуатаційній та експлуатаційній стадіях; O_{nm} – обсяг виробленої за допомогою нової техніки продукції в натуральних одиницях виміру.

При вирішенні питань підвищення ефективності використання та економії паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) важливе значення має комплексний підхід до аналі-

зу та розробки рекомендацій щодо вдосконалення енерговикористання. Стосовно промислових вузлів, до складу яких входять підприємства різних галузей промисловості з відповідно специфікою виробництва, де промислові авіаційні підприємства займають значну частину, комплексний аналіз енерговикористання повинен проводитися на основі вирішення таких основних завдань:

- ✦ оцінка фактичного стану енерговикористання на підприємствах, усунення причин виникнення та визначення розмірів втрат енергоресурсів;
- ✦ виявлення й оцінка резервів економії палива та енергії;
- ✦ дослідження виробничих процесів та установок (у тому числі вдосконалення нормування та обліку витрат енергоресурсів);
- ✦ визначення шляхів і технічних способів використання вторинних енергетичних ресурсів;
- ✦ оптимізація структури енергобалансу підприємств;
- ✦ розробка поточних і перспективних планів енергопостачання підприємств.

Науковцями Ю. Ключевим і Л. Гаєвим розглянуто питання вдосконалення енерговикористання в умовах діяльності підприємств, які пов'язані зі складанням та аналізом енергобалансів, формуванням переліку заходів з економії палива та енергії, визначенням шляхів використання вичерпаних енергоресурсів використання видобувних ресурсів (ВЕР). Необхідна для розв'язання вказаних завдань вихідна інформація включає в себе загальну характеристику промислового вузла, виробничу та енергетичну характеристики його підприємств, технічну та енергетичну характеристики окремих процесів, установок та обладнання, техніко-економічні характеристики енергоносіїв, звітний енергетичний баланс підприємств, стан роботи по раціоналізації енерговикористання на підприємствах [2].

Аналіз енергобалансів проводиться в таких напрямках:

- ✦ дослідження структури надходження та споживання енергоресурсів та енергоносіїв на підприємствах і промислового вузла в цілому;
- ✦ визначення показників ефективності енергоспоживання;
- ✦ отримання вихідних даних для розробки рекомендацій по економії енергоресурсів.

Комплексний підхід до вирішення питань ефективності енерговикористання дозволяє:

- ✦ отримати інформацію про ефективність енерговикористання в цілому по промислового вузла (включаючи і енергетичні підприємства);
- ✦ визначити основні напрямки підвищення ефективності використання ПЕР в рамках промислового вузла;
- ✦ розглянути можливість більш повного використання ВЕР за рахунок кооперації між підприємствами промислового вузла;
- ✦ виявити вузькі місця у паливно-енергетичному балансі промислового вузла з метою заміни енергоносіїв;

- ✦ установити черговість впровадження заходів у рамках промислового вузла з метою отримання заданої економії палива та енергії при мінімальних капіталовкладеннях.

У теперішній час на підприємствах плани оргтехзаходів з раціоналізації та підвищенню економічної ефективності енергогосподарювання формуються значною мірою випадковим чином. Проведений аналіз показав, що:

- ✦ найчастіше основні напрямки технічного прогресу у промисловій енергетиці та напрямки намічених оргтехзаходів «не перетинаються»;
- ✦ перелік заходів у енергогосподарстві не ув'язується з основними задачами – цілями підприємства в цілому;
- ✦ ефект від заходів в енергогосподарстві найчастіше не оцінюється з точки зору госпрозрахункових інтересів підприємства;
- ✦ вибір заходів в енергетиці формується без всебічного аналізу причин недоліків, що існують;
- ✦ практично не обґрунтовується динамічна сторона переліку заходів.

Основними причинами, що призводять до таких результатів, є: *по-перше*, відсутність цільової стадії планування в енергогосподарстві, що ув'язує цілі розвитку енергогосподарства як із завданнями підприємства в цілому, так і з основними напрямками НТП у промисловій енергетиці; *по-друге*, недостатня повнота аналізу, що виконується в енергогосподарстві в процеса підготовки планів. Це призводить до того, що часто підприємства планують заходи з року в рік за одними й тими ж напрямками НТП.

Проблеми планування показників діяльності із забезпечення енергоефективності зумовлені неякісним аудитом кредиторської заборгованості, яка виникає внаслідок реалізації капіталоемних проектів з енергозбереження.

Одним із необхідних завдань аудиту діяльності із забезпечення енергоефективності (ДЗЕ) є встановлення достовірності сум кредиторської заборгованості, відображених у фінансовій звітності. Раціональна організація внутрішнього контролю за станом розрахунків за ДЗЕ сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни, скороченню кредиторської заборгованості, покращенню фінансового стану авіапідприємства (рис. 1).

Джерелами інформації для перевірки кредиторської заборгованості є: договори поставки матеріальних, у тому числі енергетичних ресурсів, акти звіряння розрахунків, протоколи про залік взаємних вимог, акти інвентаризації розрахунків, векселі, копії платіжних документів, книга купівлі, книга продажу, облікові реєстри, Головна книга, звітність, а також первинні документи й облікові реєстри з обліку розрахунків із постачальниками, різними кредиторами, розрахунки за претензіями, з відшкодування матеріального збитку [2].

Для успішного виконання поставлених завдань аудитор складає програму аудиту зі вказівкою на вико-

навців та терміни виконання. До програми входять такі питання: контроль наявності, якості та реєстрації укладених договорів; звірка залишків по розрахунках за даними Головної книги, синтетичного й аналітичного обліку; контроль повноти й реальності відображення результатів діяльності із забезпечення енергоефективності (ДЗЕ) та операцій щодо кредиторської заборгованості у первинних документах; контроль правильності розрахунків у первинних документах; контроль відповідності та своєчасності облікової реєстрації (аналітичний, синтетичний, зведений синтетичний облік); перевірка безнадійної кредиторської заборгованості; перевірка розрахунків за претензіями та з відшкодування завданих збитків; перевірка розрахунків щодо зовнішньоекономічної діяльності; перевірка забезпечення зобов'язань; перевірка претензійної роботи й роботи внутрішнього аудитора; інші питання, що стосуються аудиту кредиторської заборгованості в умовах ДЗЕ [2].

Таким чином, організація ДЗЕ на підприємствах має недосконале забезпечення аналітичної, планової та контрольної (аудиторської) роботи. Покращення забезпечення енергозбереження забезпечується дією відповідного механізму.

В економіці поняття «механізм» з'явилося з технічного середовища, у зв'язку з виникненням потреби в описі соціально-виробничих процесів та їх взаємодії. Головним у даній аналогії є можливість отримання руху, виграшу в зусиллі, переміщенні, використанні енергетичних ресурсів для отримання позитивного ефекту. Прототипи найпростіших механізмів, запозичених з механіки (важіль, похила площина тощо), в економіці утворили комплекс інструментів, які є складовими механізму.

В економічній теорії немає єдиного теоретичного підходу до поняття «механізм». Кожен науковець, що досліджує теорію механізмів, має свій погляд стосовно сутності та структури механізму, що зумовлено специфікою та масштабом проблем, які є об'єктами вивчення.

Згідно з визначеннями Лео Гурвіца, Роджера Майерсона, Еріка Маскіна, механізм – форма стратегічної гри при будь-якій взаємодії між економічними суб'єктами за допомогою використання відповідного набору дій. Механізм, за Л. Гурвіцем, – взаємодія між суб'єктами і центром, що передбачає повідомлення, які кожен суб'єкт у приватному порядку посилає центру, і результат, який обчислює центр і, за необхідності, втілює його в життя.

Р. Майерсон на основі теореми про еквівалентність доходів (*Revenue Equivalence Theorem*) визначає механізм, функціональність якого передбачає відбуття виробництва суспільних благ тільки за умови перевищення сумарної вигоди всіх економічних суб'єктів над витратами.

Е. Маскін визначив умови формування універсального механізму імплементації, сутність якого полягає у виконанні механізмом бажаної економічної функції.

А. Чаленко розглядає механізм як ресурсне забезпечення процесу, сукупність економічних ресурсів і способів їх взаємодії для реалізації даного економічного процесу. Взаємодія економічних ресурсів реалізується

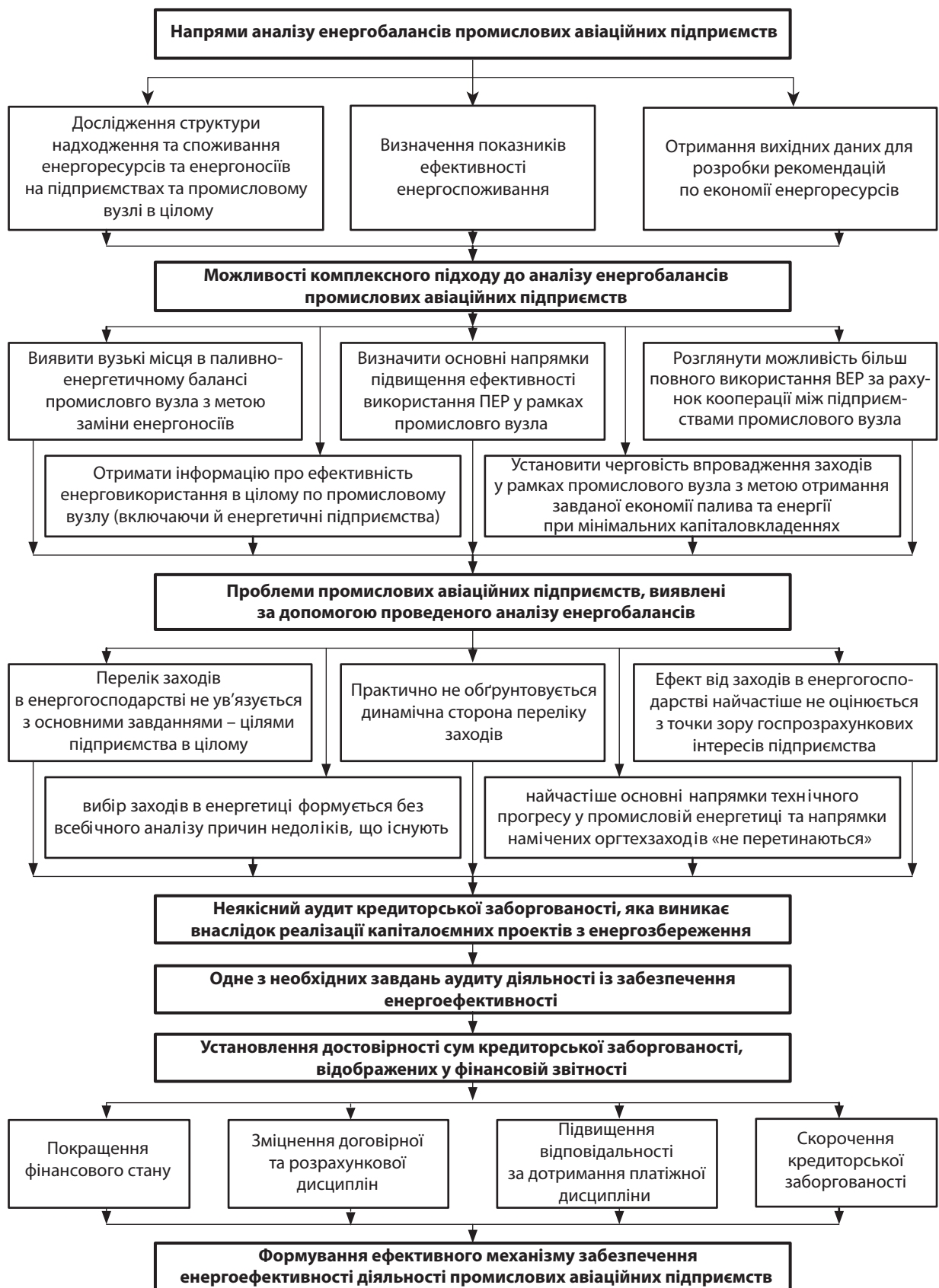

Рис. 1. Теоретико-методичний підхід до формування ефективного механізму забезпечення енергоефективності діяльності промислових авіаційних підприємств

у функціях управління (облік, аналіз, планування, стимулювання, контроль, координація), реалізація яких дозволяє забезпечити досягнення поставлених цілей.

Відокремлення дослідниками терміна «механізм» від понять «стратегія», «методи», «умови», «моделі», «фактори», «концепція» дозволяє визначити механізм як комплексну економічну категорію, що включає в себе систему методів, інструментів та інститутів.

Якщо модель виступає описом явища, що досліджується у фактичному або ідеальному форматі, то механізм є способом реалізації моделі в практичних умовах, який адаптований до впливу конкретних специфічних факторів. Методологія визначає базові підходи до проведення досліджень і розробки варіантів рішення, то механізм є результатом застосування методологічних основ і концепцій.

Механізм – це сукупність економічних методів та важелів, що спрямовують діяльність економічних суб'єктів у певному напрямі або спонукають їх до досягнення встановлених цілей за рахунок взаємодії ряду підсистем (функціональної, інформаційної, правової та підсистеми забезпечення). Звідси випливає нове поняття – «механізм» (перший елемент процесу), що дозволяє за допомогою «управління» (другого елементу процесу) реалізувати функцію процесу. Сутність механізму визначена як сукупність економічних ресурсів та способів їх взаємодії для реалізації певного економічного процесу.

Таким чином, механізм включає ресурсне забезпечення процесу, його речову частину, а також сукупність взаємопов'язаних елементів, що забезпечують виконання функцій процесу.

Метою функціонування механізму виступає створення умов для досягнення цілей господарської діяльності економічними методами, які діють за допомогою важелів через комплекс інструментів.

Специфіка структури механізму полягає в особливій ролі центру – елементу, який визначає правила роботи механізму, а також у наявності зворотного зв'язку суб'єктів і центру.

Залежно від типу структури механізму (вертикальної або горизонтальної) Н. Івановим побудовано класифікацію механізмів, згідно з якою механізми поділено на «ринкові, що діють на основі саморегулювання», «командно-ієрархічну вертикаль» та «інформаційно-мережеві», засновані на горизонтальних взаємних зв'язках елементів системи.

Економічна теорія визначає два методологічні підходи до дослідження сутності механізму як економічної категорії. Перший підхід – *генетичний* – відображає внутрішню організацію функціонування об'єкта, тобто організацію економічних відносин, що не зовсім точно визначає поняття «механізм». Другий підхід розглядає механізм як сукупність методів, форм, інструментів, прийомів, важелів впливу на соціально-економічний розвиток об'єкта.

Водночас прихильники першого підходу не враховують економічні важелі, а економісти, що проводять дослідження в рамках другого підходу, – методи. Окремі дослідники заміняють важелі й методи «системою управління об'єктом». Інші зв'язують систему управління об'єктом (авіатранспортним підприємством) з використанням економічних важелів і методів, упускаючи фінансові інструменти, немає розмежування функціонування й дії економічного механізму на макро- і мікрорівнях управління [2].

В основі першого підходу, представниками якого є О. Азарян, Н. Алишева, В. Базилевич, Л. Баластрик, А. Белоусов, Н. Бойко, Г. Буніч, О. Василик, М. Ведерніков, Л. Дробозина, Б. Іваненко, Г. Крамаренко, В. Крот, Ю. Макагон, О. Мартякова, І. Міщенко, О. Оболенський, О. Поважний, Л. Поддерегин, В. Федосов, В. Петраков, І. Пликус, І. Сокоринская, Ю. Слободяник, А. Тихонов, С. Тульчинская, Ю. Ященко [1, 4, 8], лежить розгляд механізму як організації економічних відносин.

У роботі проведено аналіз першого підходу економічної сутності поняття «механізм», представлений в *табл. 1*.

Другий підхід – *евристичний* – заснований на тому, що в основі механізму лежить сукупність методів, форм, інструментів, прийомів, важелів впливу на соціально-економічний розвиток економіки. Представниками да-

Таблиця 1

Аналіз першого підходу економічної сутності поняття «механізм»

Автори	Визначення, запропоновані авторами
1	2
А. Белоусов, Л. Дробозина, І. Міщенко	Сукупність організаційних форм економічних відносин, системи способів формування й використання цільових фондів коштів, методів планування, форм управління господарською системою. Пропонують підрозділяти його на директивний (обов'язковим учасником якого є держава) і регулюючий, застосовуваний для організації внутрішніх господарських відносин на підприємстві
Н. Бойко, Г. Буніч, Л. Поддерегин, Ю. Ященко	Система керування, призначена для організації взаємодії економічних відносин і фондів коштів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати виробництва. Оптимальна взаємодія економічних відносин досягається використанням методів, важелів, правовим, нормативним і інформаційним забезпеченням
О. Оболенський, В. Федосов	Сукупність економіко-організаційних і правових методів управління фінансово-господарською діяльністю держави, що функціонують у процесі формування, розподілу й дослідження цільових централізованих і децентралізованих фондів для задоволення потреб держави
О. Азарян, О. Василик, А. Тихонов	Сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових і матеріальних ресурсів з метою забезпечення різних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення

1	2
М. Ведерніков, Б. Іваненко, І. Сокиринська, С. Тульчинська	Взаємодія й взаємозалежність економіки підприємств і господарської системи й встановлення між ними ефективних економічних відносин. Сукупність методів зовнішнього й внутрішнього впливу на фінансово-господарську діяльність господарюючого суб'єкта з метою поліпшення його кінцевих фінансових результатів на основі дії та в безпосередньому зв'язку з директивним економічним механізмом
В. Базилевич, Л. Баластрик, Г. Крамаренко, В. Крот	Сукупність економіко-організаційних і правових форм і методів управління фінансово-господарською діяльністю держави в процесі створення фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення
Ю. Макогон, О. Поважний, І. Плікус, Ю. Слободяник	Управління економічними відносинами на основі використання методів ефективного впливу на кінцеві результати діяльності, здійснюваного при державному регулюванні цих ресурсів, тобто підкреслюють роль держави в регулюванні ринку в умовах неможливості його розвитку як саморегулюючої системи в період кризового стану економіки

ного трактування є Г. Астапова, О. Аксенова, А. Бутенко, І. Балабанов, С. Богачов, О. Волкова, В. Гайдук, Н. Карлова, О. Кендюхов, О. Кіріянко, А. Ковалюк, Р. Лепа, Л. Лесик, С. Львовичкін, І. Лукінов, В. Мартиненко, А. Могилова, В. Панков, Б. Райзберг, Г. Скудар, Б. Холод, О. Шеремет, А. Чухно, С. Юрій [1, 3, 5, 6, 7].

У роботі проведено аналіз другого підходу економічної сутності поняття «механізм», представлений в табл. 2.

У цілому, приймаючи за основу існуючі трактування механізму розвитку економічних процесів, можна визначити два окремих ключових підходи:

- ✦ механізм державного регулювання економіки, що представляє собою сукупність методів, інструментів і інституціональних форм державного впливу на ефективність функціонування суб'єктів економічних відносин;
- ✦ механізм розвитку підприємств – сукупність внутрішніх методів, важелів і інструментів, спрямованих на забезпечення ефективності їхньої фінансово-господарської діяльності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в економічній теорії до визначення сутності та складу механізму використані генетичний та евристичний підходи, котрі не передбачають розгляд призначення та мети дії. Оскільки наведені визначення механізму не характеризують цільової спрямованості його дії, стає незрозумілим, за якими критеріями визначити його ефективність. Невизначеність цільового призначення механізму фактично робить неможливим обґрунтування його інституціональної та методичної складових.

У рамках вказаних підходів різними економістами визначаються поняття економічного, організаційно-економічного, господарського, фінансового механізмів тощо. Об'єктами дії механізмів виступають економічні процеси та явища і держава, регіон, галузь, підприємство, інший господарчий суб'єкт.

Отже, дослідження стосуються вже відомих об'єктів, до числа котрих віднесено й забезпечення енергоефективності.

Механізм забезпечення енергоефективності підприємств – це інтегрована сукупність методичних, ін-

Таблиця 2

Аналіз другого підходу економічної сутності поняття «механізм»

Автори	Визначення, запропоновані авторами
О. Аксенова, Г. Астапова, С. Львовичкін, В. Мартиненко	Як сукупність методів впливу на соціально-економічний розвиток і систему економічних індикаторів, які дають можливість оцінити цей вплив
А. Бутенко, А. Ковалюк, Б. Холод	Сукупність форм, методів, важелів і інструментів у фінансово-господарській діяльності суб'єкта господарювання при відповідному нормативному, правовому та інформаційному забезпеченні
В. Гайдук, Г. Скудар, А. Чухно, С. Юрій	Як сукупність фінансових форм, методів і важелів, за допомогою яких забезпечується процес відтворення. Серед методів автор виділяє планування, активне управління, контроль і регулювання
В. Панков, І. Балабанов	Як систему дії економічних важелів, що виражається в організації, плануванні й стимулюванні й використанні усієї сукупності ресурсів
С. Богачова, О. Кириленко, А. Ковалюк, Л. Лесик	Це сукупність конкретних форм і методів забезпечення розподільних і перерозподільних відносин, створення фондів коштів
Н. Карлова, О. Кіріянко, Л. Райзберг	Як сукупність фінансових стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відносин
Р. Лепа, А. Шеремет	Розуміють систему управління економічними відносинами підприємства через важелі за допомогою методів
О. Волкова, О. Кендюхов, А. Могилова	Система важелів впливу на організацію, планування й стимулювання використання ресурсного потенціалу підприємства

струментарних та інституційних умов досягнення енергетичної безпеки підприємств. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Астапова Г. В. Організаційно-економічний механізм корпоративного управління авіапідприємством на основі права трудової власності : монографія / Г. В. Астапова. – К. : НАУ, 2006. – 244 с.

2. Ключев Ю. Б. Управление энергосбережением в научно-производственном объединении / Ю. Б. Ключев, Л. Г. Гаев. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 100 с.

3. Прохорова В. В. Системна криза авіабудівної галузі України та фактори, що її обумовлюють / В. В. Прохорова // Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ» : Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2010. – № 60. – С. 27–33.

4. Севастьянов Р. В. Проблемы та перспективи енергозбереження на промислових підприємствах / Р. В. Севастьянов // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць. – Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1. – Т. 3. – С. 107–110.

5. Синяк Ю. В. Энергосбережение и экономический рост / Ю. В. Синяк // Проблемы прогнозирования. – 1999. – № 3. – С. 49–62.

6. Суходоля О. М. Розвиток регіональної політики енергозбереження / О. М. Суходоля // Міжнародна науково-технічна конференція «Ергоєфективність 2002» : тези доповідей / Ред. В. А. Жовтянський і Б. С. Стогній. – К. : Навчальна книга, 2002. – С. 56–59.

7. Тридід О. М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства : монографія / О. М. Тридід. – Х. : Вид. ХДЕУ, 2002. – 364 с.

8. Туренко С. С. Пути снижения энергоёмкости за счёт новых знаний / С. С. Туренко // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. – 2010. – № 6. – С. 45–48.

REFERENCES

Astapova, H. V. *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm korporativnoho upravlinnia aviapidpriemstvom na osnovi prava trudovoi vlasnosti* [Organizational-economic mechanism of corporate governance airline on the basis of the law on labour of ownership]. Kyiv: NAU, 2006.

Kliuev, Yu. B., and Gaev, L. G. *Upravleniye energosberezheniyem v nauchno-proizvodstvennom obyedinenii* [Power management in research and production Association]. Sverdlovsk: Izd-vo Uralskogo un-ta, 1991.

Prokhorova, V. V. "Systemna kryza aviabudivnoi haluzi Ukrainy ta factory, shcho yii obumovliuiut" [The systemic crisis of the aircraft industry and the factors of its cause]. *Visnyk NTU «KhPI» : Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva*, no. 60 (2010): 27-33.

Sevastianov, R. V. "Problemy ta perspektyvy enerhozberezhennia na promyslovykh pidpriemstvakh" [Problems and prospects of energy saving in industrial enterprises]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 3, no. 1 (2013): 107-110.

Sinyak, Yu. V. "Energosberezheniye i ekonomicheskyy rost" [Energy conservation and economic growth]. *Problemy prognozirovaniya*, no. 3 (1999): 49-62.

Sukhodolia, O. M. "Rozvytok rehionalnoi polityky enerhozberezhennia" [The development of regional energy conservation policy]. *Enerhoefektyvnist 2002*. Kyiv: Navchalna knyha, 2002. 56-59.

Trydid, O. M. *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm stratehichnoho rozvytku pidpriemstva* [Organizational-economic mechanism of strategic development of the enterprise]. Kharkiv: Vyd-vo KhDEU, 2002.

Turenko, S. S. "Puti snizheniya energoyemkosti za schet novykh znaniy" [Ways of reducing the energy intensity due to new knowledge]. *Energosberezheniye. Energetika. Energoaudit*, no. 6 (2010): 45-48.